

Маланюк Т.З., доцент кафедри організації туризму та управління соціокультурною діяльністю ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ
Дутчак О.І., к.і.н. доцент, доцент кафедри організації туризму та управління соціокультурною діяльністю, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» м. Івано-Франківськ

ПАМ'ЯТКИ МОНУМЕНТАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В САКРАЛЬНІЙ АРХІТЕКТУРІ М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

Сьогоднішній Івано-Франківськ – це місто з багатовіковою історією, унікальними пам'ятками архітектури, монументального мистецтва, які становлять великий пізнавальний інтерес для численних туристських і екскурсійних груп.

На площі А. Шептицького архітектурною довершеністю постає перед нами у всій своїй монументальній красі кафедральний Собор Святого Воскресіння.

Збудований у 1763 р. кафедральний собор є витвором австро-баварської архітектурної школи і виділяється чіткою композицією основних об'єктів, пропорційністю, строгим ордером і стриманістю пластичної обробки стін, у чому явно простежуються риси бароко. Стрункий силует головного фасаду доповнюють шатровидні завершення веж, запозичені з гуцульської дерев'яної архітектури. Вони з'явилися після ремонту замість раніше існуючих барочних бань [3, с. 19].

Під час реконструкції колишнього єзуїтського костелу (перебудова і обнова тривала з 1885 по 1927 рр.), коли він став українським греко-католицьким єпархіальним Собором, храм було оновлено як зовнішньо, так і внутрішньо. Частково храм реставровано вже за першого єпископа Юліана Пелеша.

Подальша реконструкція Собору продовжувалась за часів, коли єпископами-ординаріями були Юліян Куїловський, Андрей Шептицький та Григорій Хомишин [7, с. 292].

Інтер'єр кафедрального собору був розмальований під керівництвом відомого польського живописця Юліуша Макаревича (1854-1936), спільно з українськими художниками Модестом Сосенком (1875-1920), та Антоном Монастирським (1878-1969) [2, с. 43].

Споруджений і розмальований п'ятиярусний іконостас, був акуратно різьблений і багато позолочений. На жаль, невідомі імена тих талановитих різьбярів, які виконували обрамлення царських врат, намісних ікон, бічних віктарів та постаті святих. Живописні ікони розмальовували в основному Модест Сосенко і Антон Монастирський [6, с. 19].

Інтер'єр церкви Святого Воскресіння надзвичайно вишуканий і багатий своїм образотворчим мистецтвом. Значний інтерес викликає іконостас. Він споруджений як передвіктарна перегородка з довершеними формами і конструкцією.

Іконостас складається із п'яти горизонтальних і верхнього арочного ярусу, а також двох бічних віктарів, що доповнюють його та підсилюють враження органічної єдності з інтер'єром. Складний декор включає найрізноманітніші орнаменти і мотиви, та поєднує в собі традиції бароко, риси рококо [2, с. 44].

Найцікавішими і найскладнішими у виконанні іконостаса є царські врата. Пишна ажурна різьба, поєднання виноградної лози з картушем. Згідно з каноном на вратах зображені євангелісти. Своєрідним є останній деісусний ряд іконостасу. Він складається з шести ікон, на яких зображені в повний ріст дванадцять апостолів, а також основна ікона із зображенням Христа Вседержителя.

Багатий декор Собору витриманий у стилі класицизму, хоча окремі мотиви взяті з попередніх стилів – ренесансу і бароко. До стилю бароко відносяться позолочені скульптури і архітектура завіктарного ретабла (колишнього римо-католицького віктаря) з колонами і розчленованою навпіл угорі аркою.

Інтер'єр Собору відзначається простотою і ясністю просторових рішень. Ефектну декорацію інтер'єру доповнює барочна скульптура головного віктаря, де в експресивних позах розташовані фігури ангелів, святих і апостолів [3, с. 294].

Кафедральний Собор Воскресіння Господнього є типовою базилікою з трьома навами, невеликим притвором, увінчаний двома триступінчатими шатровими вежами, які за своїми формами і силуетом не мають аналогів в українській храмовій архітектурі. Головний фасад собору членований пілястрами і нішами, а в нішах встановлені у 1997 р. скульптури хрестителів України – блаженної княгині Ольги і рівноапостольного князя Володимира. В окремій ніші – горельєф із зображенням митрополита Андрія Шептицького, який у 1899-1901 рр. був станиславівським єпископом [2, с. 45].

Найдавнішою і особливо цінною архітектурною пам'яткою м. Івано-Франківська є Колегіальний костел Непорочного Зачаття Діви Марії, Андрія і Станіслава (1672 – 1703). Ця барокова пам'ятка у минулому виконувала функції родинної усипальниці Потоцьких – засновників станиславівської фортеці. Колегіата належить до рідкісних на теренах Галичини архітектурного типу хрестово-купольних тринавних костелів

французької архітектурної школи XVII ст. З мистецького погляду ця архітектурна пам'ятка є, можливо є найкращою в Івано-Франківську [7, с. 300].

Спочатку римо-католицька колегіата була дерев'яною. У 1670 р. почалося будівництво родинного парафіяльного костелу Потоцьких із дзвіницею за проектом і керівництвом інженерів-фортифікаторів Ф. Корассіні і К. Беное. В основному, будівництво було закінчено в 1703 р. Це був тринефний костел з трансептом (поперечні нефи, що під прямим кутом перетинають головний поздовжній неф) у стилі бароко. Фасад з барочним фронтоном та двома симетричними баштами та доричними і корінфськими ордерами [4, с. 333].

Його поземний план базується на зовнішньому прямокутнику з вписаним до середини латинським хрестом, який утворюється перетином головної нави і трансепту. В кутових «пазухах» між трансептом і пресвітерієм прибудовано два службові приміщення – захрестію та ризницю. Над середохрестям підноситься мурована баня, підніжжям якої є чітко окреслене коло, що спирається на могутні підпружні арки і трикутні площини «парусів» між ними. Ліворуч і праворуч розташовані бічні нави, висота яких наполовину менша від головної. У центрі влаштовано вхід до крипти з похованнями [5, с. 24].

Увесь монументально-декоративний ансамбль оздоблення інтер'єру, що складався з різьбленої дерев'яної і мармурової скульптури численних вівтарів XVIII ст. та настінних розписів (1877 р.) Еразма – Рудольфа Фабіанського відзначався багатством сюжетів і образів, широким використанням символіко-алегоричних мотивів, рослинної і геометричної орнаментики. Розписи виконано в техніці «сухої фрески» клейовими фарбами. У вівтарній частині вони замінили декоративне оббиття з адамашку, яке прикрашало стіни після проведення в костелі 1751 р. пишного похорону Ю. Потоцького – власника міста і фундатора оздоблення храму.

Настінні розписи Колегіати вміщують євангельські сцени з життя Христа і Богородиці в картушах на склепіннях та орнаментально-декоративні композиції і мотиви окантованого листя, гірлянди з овочів і квітів, символічне зображення пшеничних колосків і палаючих світильників (символ Віри). У заглиблених частинах карнизу намальовані крилаті голівки ангелів, а стіни вздовж периметру були обрамлені грецьким меандром.

Своєрідно вирішено майстром підкупольний простір споруди. У чотирьох «парусах» представлено півпостаті євангелістів з символами. А на склепіннях куполу – попарно розташовані фігури апостолів та пророків в круглих медальйонах.

Працюючи над монументальним оздобленням храму Еразм Фабіанський використовував також декоративні елементи стилю бароко.

Барвисто та ілюзорно відтворені картуші, гірлянди і пишні акантові пагони перегукуються з позолоченою скульптурою і розмальованими конструкціями барокових вівтарів Колегіати. Перебуваючи у Парижі, Відні, Кракові, Львові, Кам'янці-Подільському художник був добре обізнаний з архітектурою та оздобленням багатьох барокових споруд [7, с. 302-303].

Усередині костелу обабіч головного входу під час відзначення 200-річчя битви під Віднем 1883 р. було встановлено дві дошки з білого мармуру (з написом польською та українською мовами) у пам'ять Станіслава Потоцького, на честь якого було назване місто Станиславів. У 1933 р. польська дошка була відновлена і встановлена між контрфорсами по правій руці від входу, а українська – знищена [4, с. 333]. У вересні 2013 р. за проектом місцевого скульптора В. Довбенюка було відновлено меморіальну дошку.

Над контрфорсами, на висоті другого поверху можна побачити герб Потоцьких, з датою 1737 – першого капітального ремонту костелу.

18 травня 1980 р. після ремонту у костелі був відкритий художній музей, що за короткий час перетворився у багатющу скарбницю українського професійного та народного мистецтва. Серед його 70 тисяч експонатів можна побачити унікальні картини, гравюри і скульптури наших відомих митців: М. Бринського, В. Касіяна, І. Остафійчука, Я. Пстрака, П. Сахра, Г. Смольського, М. Фіголя та багатьох інших професійних і народних художників [7, с. 304].

На площі, яка примикає до міської ратуші, височать вежі Вірменської церкви – пам'ятника культової архітектури XVII ст. Вірменська церква була побудована спочатку з дерева, за часів А. Потоцького у 1663 р.

За ініціативи станиславівського вірменського братства протягом 1742-1762 рр. був споруджений величавий кам'яний костел у стилі пізнього бароко. Її було освячено 22 серпня 1763 р. архієпископом Я. Августинівичем під назвою Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії [1, с. 225].

Багато прикрашена живописними і скульптурними творами внутрішня частина церкви. Привертають увагу галерея з 14-ти великих колон, прикрашена фігурами апостолів, та прекрасні фрески на стінах, виконані пензлем Яна Солецького. До нашого часу збереглися його композиції «Вознесіння» і «Акафіст Богородиці», а також барокові фігури св. Миколая і св. Онуфрія, виконані відомим скульптором Матвієм Полейовським. Особливу цінність мають статуї «Георгій змієборець», «Архангел Михаїл», «Мойсей», «Благовіщення» і «Схимник Онуфрій».

Проект внутрішнього оздоблення собору робив майстер Петро. Уся скульптура поліхромна, вирізьблена з дерева, покрита левкасом і фарбована, а потім позолочена. За біблійним сюжетом тут зображено

настінні розписи Яна Солецького: 12 апостолів, Хресну дорогу, Хреста і Богородицю. [7, с. 306].

Привертає увагу виконана у вірменському стилі вівтарна плита Хачкар, яка знаходилася в центрі Вівтаря. Її проектував інженер С. Треля – міський архітектор, а виконав М. Антонюк. Ця пам'ятна плита – символ вірменської громади. [3, с. 110].

У 1868 р. після великої пожежі в місті збереглися тільки стіни костелу. Були пошкоджені настінні розписи роботи польського художника Я. Солецького, а також прикраси інтер'єру з алебастру, різьблені вівтарі, станковий живопис, різні устали багатого декору.

Після невдалої реставрації 1869 р. будівля дещо змінила свій зовнішній вигляд. Зникла башта, яка вінчала дах, а дві круглі вежі, що обрамлюють головний фасад, стали нижчими, а їх барочні завершення замінили простими дзвоноподібними куполами. Замість ряду півциркульних вікон з'явилися прямокутні, усунуто їх барочне обрамлення.

У 1919-1930 рр. тривало ще одне оновлення костелу. Зокрема, реконструйований портал, поставлена мурована огорожа з брамами за проектом архітектора С. Треля. Були відновлені фрески Яна Солецького.

Храм упродовж століть славився чудотворним образом Пречистої Діви Марії, що походив із XVII ст. Образ Божої Матері Ласкавої, копія Ченстоховської (Белзької) ікони. Садок Баронч стверджував, що намалював ікону невідомий художник на замовлення писаря вірменської громади Домініка, який тримав її спочатку вдома, після одужання з хвороби очей, віддав образ до церкви.

У хроніці вірменської парафії є запис, що 22 серпня 1742 р. Божа матір Ласкава заплакала справжніми сльозами. Чисельні видужання і чуда під час молитви до цього образу були відомі далеко за межами Станиславова.

Після Другої світової війни ополячені вірмени виїхали до Польщі, взявши із собою чудотворну ікону Богоматері. Нині вона знаходиться у м. Гданську, в костелі Петра і Петра, а копія цієї ікони знаходиться на щипці церкви.

У 1946 р. більшовицька влада передала храм Російській Православній церкві, а за два роки пристосувала будівлю під майстерні художників та скульпторів. З 1971 р. після реставрації костел використовувався як Музей історії релігії та атеїзму. З 1990 р. приміщення пристосували до потреб православної церкви – встановлено іконостас, з'явилися нові розписи, ікони. З 1992 р. – це Покровський кафедральний собор Української Автокефальної Православної Церкви [7, с. 306-311].

Отже, пам'ятки монументального мистецтва Івано-Франківська відіграють визначну роль в пізнавальному туризмі, сприяють популяризації обласного центру як культурної столиці Прикарпаття.

Список використаних джерел:

1. Головатий М. Храми Станиславова / М. Головатий // Часопис «Ї». – Львів, 2009. – 2009. - №55. – С. 225-229.
2. Грабовецький В. Сторінки літопису Івано-Франківського Кафедрального Собору Святого Воскресіння / В. Грабовецький. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. – 88 с.
3. Грабовецький В. Історія Івано-Франківська (Станіславава) 3 найдавніших часів до початку ХХ ст. Частина 1. / В.Грабовецький . – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. – 304 с.
4. Івано-Франківськ : енциклопед. слов. : 350-річчю м. Івано-Франківська присвяч. / Г. Карась, Р. Діда, М. Головатий, Б. Гаврилів. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2010. – 495 с.
5. Мельник В. Сакральне мистецтво Галичини XV-XX століть в експозиції Івано-Франківського художнього музею / В. Мельник. – Путівник –каталог. – Івано-Франківськ: Лілея - НВ, 2007. – 224 с.
6. Полек В. Майданами та вулицями Івано-Франківська / В. Полек. - Івано-Франківськ : Лілея - НВ, 2007. - 148 с. - (Моє місто; № 5).
7. Станиславів – Станіслав – Івано-Франківськ (до 350-річчя Івано-Франківська) : монографія / Керівник авторського колективу, головний редактор В. Великочий. – Івано-Франківськ – Львів – Київ : Манускрипт-Львів, 2012. – 584 с.

Марцей Є., студентка факультету менеджменту і бізнесу ВП «МФ КНУКіМ»

Науковий керівник:

Гаврилова О.В., к.п.н., доцент кафедри ГРіТБ ВП «МФ КНУКіМ», м. Миколаїв

ХАРАКТЕРИСТИКА І ОСОБЛИВОСТІ ЕНТИЧНИХ КАФЕ ТА РЕСТОРАНІВ М. ОДЕСИ

За тематичною спрямованістю всі ресторани поділяються на два види – класичні та концептуальні; останні, в свою чергу, можуть бути тематичними на етнічними. Варто зазначити, що тематичні ресторани призначають певній темі – наприклад: еко-кафе, вінтаж, шоколадні вироби, дитяче кафе, футбол, рок-н-ролл тощо. Їх головна ціль – створити настрій, атмосферу, тому, зазвичай, вони можуть пропонувати обмежений вибір страв. Ресторани національної кухні, навпаки, намагаються презентувати різноманітні кулінарні страви, створені за традиційними рецептами певної країни або народу.